

De mythe van de virtuele identiteit

In: I&I Nieuwe media in perspectief 19 (1) 2001

Marianne van den Boomen

Je hoort het vaak, smalend of enthousiast gezegd: op het Internet kun je zijn wat je wilt. Elke gedaante aannemen die je wenst. Er zouden nieuwe virtuele identiteiten ontstaan, zo vloeibaar en meervoudig, schrijft bijvoorbeeld Sherry Turkle in *Life on the Screen*, dat het woord 'identiteit' eigenlijk niet meer past.

Het lijkt wel of de ideologie van de maakbaarheid van de samenleving heeft plaatsgemaakt voor een ideologie van de maakbaarheid van het individu. Maar je kunt niet zijn wat je wilt, ook niet op het Internet. Hoe mensen zich ook presenteren op het Net - als liefhebber van kinky seks of van Barbiepoppen, als iemand met een incontinentieprobleem of als ouder van een overleden kind - het is vrijwel altijd direct verbonden met ervaringen in het dagelijks leven.

Natuurlijk nemen sommigen weleens welbewust een fantasie-identiteit aan. Om te pesten, om iets uit te proberen of om een andere positie in een discussie in te nemen. Maar het gebeurt relatief weinig. Zelfs in MUD's (Multi User Domains, virtuele spelomgevingen) zegt slechts veertig procent zich ooit te hebben voorgedaan als iemand van de andere sekse.

(<http://unisci.com/stories/20002/0606006.htm>) Dat is weinig voor een spelsetting waarin je, voordat je ook maar iets kunt doen, expliciet een spelidentiteit moet formuleren en een sekse moet kiezen.

Virtuele nepidentiteiten vallen bovendien meestal snel door de mand. Een nepidentiteit is hard werken. Het kost erg veel inzet, discipline en tekstuele vaardigheden om dat langere tijd geloofwaardig vol te houden. Niet voor niets was de bekendste zaak rond een virtuele nepidentiteit een uit de hand gelopen experiment van de verbaal en sociaal zeer gewiekste psychiater Alex. Toch is er iets aan de hand met identiteiten. In *real life*, en op het Internet.

Identiteit is een raar ding. In feite lijkt het op een computer: je hebt 'm nodig om problemen op te lossen die je zonder dat ding niet had. Maar als je er eenmaal eentje hebt, kun je niet meer zonder. En zo zitten we nu in een race om de upgrades. Permanente zelfdefiniëring, zelfuitvinding, zelfontplooiing. Permanent keuzes maken.

Hoe zijn we daar in terechtgekomen? Vroeger hadden mensen geen identiteit. Althans, de levensvragen waar zij zich voor gesteld zagen, deden zich niet voor in termen van 'identiteit'. Het ging om termen als gemeenschap, familie, volk, gilde, natie, klasse. God en de traditie boden duidelijke richtlijnen voor die sociale groepen. Problemen te over, daar niet van, maar geen persoonlijke identiteitsvragen zoals we die heden kennen. Sociale en fysieke mobiliteit brachten daar verandering in. Sociale groepen werden minder hecht en minder op elkaar aangewezen. Voortaan moest je individueel telkens opnieuw je eigen weg zoeken en uitstippelen.

Het hele idee van een identiteit als individuele opgave, als iets waar je voortdurend aan moet werken en keuzes in moet maken, bestaat in het Westen in feite pas sinds de wederopbouw na de oorlog. Voor gewone mensen dan - voor romanschrijvers, filosofen en andere drukwerkintellektuelen bestond het al langer.

Drukwerk speelde in die omslag dan ook een belangrijke rol. Drukwerk nam langzamerhand de plaats in van God en de traditie. Drukwerk bood (en biedt) een moreel oriëntatiekader, voor het dagelijkse en het langeretermijnleven. Dat kan bestaan uit de bijbel, schoolboeken, kranten, romans, studieboeken maar ook de reclamefolders van Albert Heijn.

Intussen zijn er nog meer informatie- en communicatiemedië bijgekomen. Radio, tv, telefoon, Internet. Enerzijds worden die media gebruikt om vat te krijgen op de wereld om ons heen, om daar enigszins orde en verband in aan te brengen. Maar anderzijds voegen ze daar meer complexiteit aan toe.

Temidden daarvan valt het niet mee om een 'eenheid van wezen' - de woordenboekbetekenis van identiteit - te bewerkstelligen. Om dat voor elkaar te krijgen, moeten er steeds meer eindjes aan elkaar geknoopt worden. En later weer ontward. Eén woord volstaat bepaald niet om die eenheid van wezen te benoemen - daar is een heel verhaal voor nodig.

Identiteit is een verhaal geworden. Geen afgesloten of lineair verhaal dat zich ontrolt vanuit één perspectief, maar wel een verhaal. Een narratieve identiteit, een biografisch verhaal, een antwoord op de vraag: wie ben ik, waar kom ik vandaan en waar ga ik heen? Dat wordt vaak

gerepresenteerd in één woord - zeg vrouw, scholier of allochtoon - uit dat meerlagige verhaal, toegesneden op een specifieke situatie, maar dat is nooit het complete verhaal met al zijn vertakkingen, conflicten en gelijktijdheden. En hoeveel woorden je ook gebruikt, het complete verhaal is nooit te vertellen. Het enige wat mensen kunnen doen, is rommelen met stukjes daaruit. En daar ordeningen, herordeningen en nieuwe verbanden in aanleggen. Met behulp van media en andere mensen.

Dit is precies wat mensen doen op het Internet. De killer application van het Net is niet multimedia, is zelfs niet het Web met zijn gebruikersvriendelijke hyperlinks. De belangrijkste en meest gebruikte functie is de interactie tussen mensen. Interactie die voor het merendeel gaat via tekst, getikte tekst. E-mail, mailinglists, nieuwsgroepen, webfora en chatrooms - het is allemaal tekst. Het is meestal zelfs geen hypertext, het is dialogische en polylogische tekst, waarin mensen reageren op elkaar, op de stukjes uit hun leven, op hun over het netwerk verspreide identiteitsfacetten.

Waar maken mensen zich druk om in hun getikte tekst? Om triviale dingen die ze meemaken in hun dagelijks leven, zoals de komst van de pianostemmer. Om grote drama's, zoals het overlijden van hun kind. Om hun naasten en om hun politici. Om anderen en waarom die wel of niet deugen. Om wat de media hen aanreiken en wat zij daar mee doen en wat zij daarvan vinden. Mensen zetten zich op het Net voortdurend uiteen met de wereld, met facetten van hun leven, van hun identiteit.

Zorgt het Internet daarmee voor de totstandkoming van meervoudige identiteiten? Nee, want die meervoudigheid draagt ieder al lang met zich mee in het dagelijks leven.

Kun je dan zeggen dat die meervoudigheid op het Internet vloeibaar wordt, in tegenstelling tot het dagelijks leven, waar die meervoudigheid zo hoekig en weerbarstig op elkaar kan botsen? Nee, integendeel zelfs. De meervoudige aspecten van een identiteit worden op het Net juist gescheiden, zodat ze vooral niet gaan samenvloeien of botsen. De 60-jarige vrouw die Barbiepoppen verzamelt en een alcoholprobleem heeft, kan op het Net die drie identiteitsfacetten gescheiden houden, waar precies de combinatie ervan IRL voor sociaal ongemakkelijke situaties kan zorgen. Op een mailinglist voor Barbieverzamelaars kan zij op grond van haar kennis functioneren tussen de meisjes en de relnichten - dat is op een verzamelaarsbeurs met aansluitende borrel heel wat moeilijker. Haar alcoholingen kan zij delen in een online-AA-groep en haar reumadingen in het virtuele Reumadorp. Zonder dat iemand anders dan zijzelf een verband legt tussen die drie levensaspecten. Zij creëert haar eigen verbanden, omdat zij enig beheer van voeren in de mate van onthulling en verhulling van haar verhaal.

Nee, op het Internet verzinnen mensen niet wat ze willen zijn. Die vrijheid bestaat niet in een sociale omgeving. Op het Internet heb je wel meer mogelijkheden om delen van jezelf te onthullen en te verhullen, te beheren. Zelfbeheer zou je dat kunnen noemen.

Marianne van den Boomen (boom@xs4all.nl) is freelance 'Internetantropoloog' en schreef *Leven op het Net: De sociale betekenis van virtuele gemeenschappen* (2000, Instituut voor Publiek en Politiek)